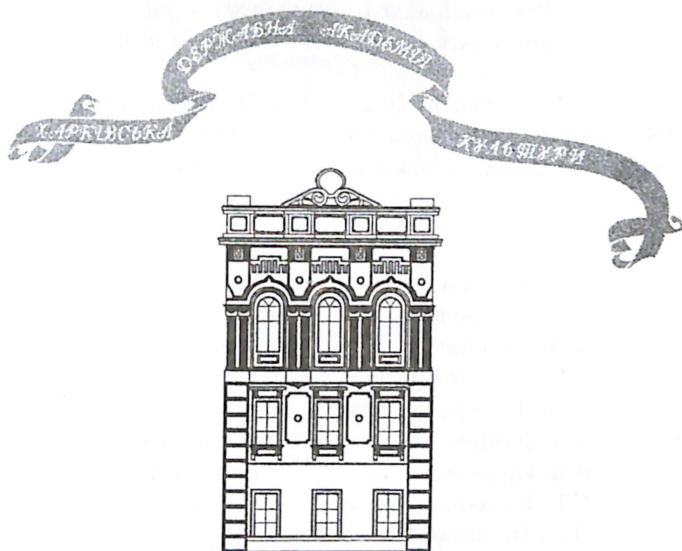

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

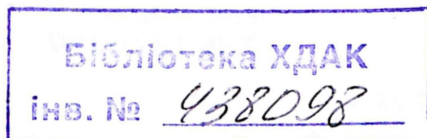

ВІСНИК

Харківської державної академії культури

Випуск 3

Збірник наукових праць

Харків- ХДАК-2000

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. А.Ф.К. Высшая школа подготовки работников политпросвета. Институт социалистической культуры // Путь к коммунизму. – 1921. - № 1. - С. 23-27.
2. Виленкин А.Я. О заочной библиотечной подготовке // Книгоноша – 1923. - XXVIII, 5.
3. Довженко Д. Перепідготовка політосвітробітників села // Шлях до комунізму. – 1924. - № 6-7. - С. 27-34.
4. Євсєєв О.І., Виноградов А.П., Майборода О.А. Підготовка культосвітніх працівників в Харківському бібліотечному інституті // Учені зап. / ХДБІ. - X., 1957. - Вип.3. - С. 3-52.
5. Зільберштейн А.И. Подготовка политпросветработников // Путь к коммунизму. – 1923. - № 3-4. - С. 22-33.
6. Кастелі Л. Київський бібліотечний факультет ВУІКО // Б-ка у соц. будівництві. - 1935. - № 2. - С. 30-35.
7. Кипелев В. Об итогах работы высшей школы в 1994 г. и основных направлениях ее деятельности в 1995г. // Высшее образование в России. - 1995. - № 1. - С. 7-27.
8. Книга и книжное дело в Украинской ССР (1918-1940 гг.) - К., 1984. - 478 с.
9. Книга и книжное дело в Украинской ССР (1941-1984 гг.) - К., 1986. - 564 с.
10. Комский С. Подготовка и переподготовка библиотечных кадров на Украине // Красный библиотекарь. – 1936. - № 8. – С. 15-19/
11. Троїцька О. Бібліотечний факультет ВУІКО в 1933-34 році // Б-ка у соц. Будівництві. – 1934. - № 9. - С. 15-17.
12. Увагу бібліотечній справі // Рад. б-ка. – 1937. - № 8. - С. 1-5.
13. Фридьєва Н.Я. К истории Харьковского государственного библиотечного института.-Машинопись.-3 с.
14. Архив ХДАК. Звіти інституту про роботу 1947-1951, 1956-1987р.р. Накази по інституту.

Надійшла до редколегії 20.04.2000 р.

УДК 002.2:658.386(477)

С.В. СИЩЕНКО

КНИГОЗНАВЧА ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕКАРІВ-БІБЛІОГРАФІВ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізовано сучасний стан змісту та структури книгознавчої освіти бібліотечно-бібліографічних кадрів та подано перспективи її оновлення в умовах інформатизації України

Серед пріоритетних проблем сучасної бібліотечно-бібліографічної освіти в Україні – підготовка та перепідготовка кадрів, здатних ефективно

но працювати в умовах інформатизації суспільства. Галузі й соціальні інститути, що займаються створенням, розповсюдженням і використанням соціально значущої інформації та знань (видавництва, бібліотеки, книжкові магазини, архіви, музеї та ін.) залежать від технологічного рівня. Актуалізується питання змін у професійній діяльності та асортименті послуг, що надають бібліотеки. Найважливішим кроком у цьому напрямі є подальша інформатизація всіх сфер бібліотечної діяльності, яка є гарантом підвищення ролі бібліотек у забезпеченні інформатизації українського суспільства. Отже, посилення інформаційної підготовки нової генерації бібліотечно-бібліографічних кадрів є об'єктивно зумовленим. Існує нагальна потреба інформатизації як бібліотечної освіти загалом, так і окремих бібліотечно-бібліографічних дисциплін.

Дещо перебільшується значення технологічної складової інформатизації. Інформаційні технології часто розглядаються як вирішальний чинник інформатизації. Тому навіть у гуманітарних закладах освіти, зокрема бібліотечно-бібліографічного профілю, спостерігається технізація навчання, що в перспективі може призвести до диспропорції між гуманітарною та інформаційною компонентами освіти.

Обчислювальна та телекомунікаційна техніка роблять організацію інформаційного процесу лише технічно можливою, оскільки вони є лише засобом інформатизації. Вирішальними чинниками інформатизації є соціокультурні, суспільна потреба у виробленій інформації та знаннях, інформаційна активність населення, наявність висококваліфікованих інформаційних та бібліотечно-бібліографічних фахівців, здатних професійно виконувати поставлені перед ними завдання. Отже, інформатизація, що чинить глобальний вплив на суспільство й особистість, – це передусім соціальний, а не технічний процес, у розвитку якого провідне місце має належати сучасним бібліотечним установам. Як центри інформації та культури саме вони здатні забезпечити гармонійний розвиток сучасного суспільства. Гармонійного розвитку відповідно потребує й бібліотечно-бібліографічна освіта, яка органічно поєднує в собі гуманітарне й інформаційне знання. Вирішальна роль у цьому належить книгознавчій підготовці бібліотечно-бібліографічних кадрів, яка в умовах інформатизації потребує посилення та оновлення.

Проблеми розвитку бібліотечно-бібліографічної освіти в Україні активно обговорюються на сторінках професійної преси. Особливе значення для розвитку вищої бібліотечно-бібліографічної освіти в Україні мають праці таких українських учених: В.С. Бабич, В.О. Ільганаєвої, Н.М. Кушнарєнко, В.О. Медведєвої, Є.А. Медведєвої, М.А. Низового, К.Т. Селіверстової, Г.В. Сілкової, М.І. Сенченка, М.С. Слободяника, В.В. Терно, Є.М. Тодорової, А.С. Чачко,

С.В. Шалімової, В.М. Шейка та ін. Однак, у книгознавчому аспекті дана проблема ще не підлягала серйозному самостійному дослідженню. Вона розглядається побіжно, паралельно з висвітленням інших питань бібліотечної освіти. Тому є потреба у вивченні сучасного стану змісту і структури книгознавчої підсистеми бібліотечно-бібліографічних кадрів у вищих навчальних закладах України, що дозволить визначити перспективи її розвитку в умовах інформатизації.

Книгознавчий компонент є традиційним для бібліотечної освіти. Тривалий час бібліотека асоціювалася зі словом книга, від якого й отримала свою назву. З впровадженням новітніх інформаційних технологій та розширенням номенклатури типів і видів документів у сучасних бібліотеках виникають побоювання щодо заміни книги іншими носіями інформації, що може призвести до її повного зникнення [1]. Останніми роками книгознавча підготовка бібліотечно-бібліографічних кадрів у вищих навчальних закладах України та інших країн СНД поступово втрачає своє пріоритетне значення. Інколи це призводить до непоправних помилок у змісті бібліотечно-бібліографічної освіти, зорієнтованої на віртуальну бібліотеку. Тому існує об'єктивна потреба в соціальному захисті книги, оновленні книгознавчої компоненти у системі бібліотечної освіти на сучасному етапі інформатизації суспільства.

В Україні книгознавча підготовка у межах вищої бібліотечно-бібліографічної освіти є традиційною. Витоки її сягають 20-х рр. ХХ ст. і пов'язані з м. Харковом. У 1925 р. було прийнято постанову Раднаркому УРСР про відкриття у 1925/26 навч. р. у Харківському інституті народної освіти (ХІНО) факультету політичної освіти (факполітосвіти) [16, с. 4], у структурі якого було створено і секцію книжково-бібліотечної роботи [17, с. 3-4]. Спеціальний цикл дисциплін складав 1350 (29%) і включав такі дисципліни: Бібліотечне будівництво; Бібліотечна техніка; Бібліографія (теоретична і прикладна); Методика роботи з читачами; Книгорозповсюдження (4 курс); Методика викладання бібліотечних дисциплін.

Ще наприкінці 20-х рр. неодноразово порушувалося питання про підготовку висококваліфікованих кадрів для книжково-видавничої справи України [7, с. 254]. Пізніше, у 1932 р., у структурі Всеукраїнського інституту комуністичної освіти (ВУІКО) поряд з бібліотечним було створено факультет книгопоширення [7, с. 254]. Випускники отримували достатню теоретичну і практичну книгознавчу підготовку і після закінчення вузу працювали не лише в бібліотеках, а й у книготорговельних і книговидавничих установах.

У наступні роки книгознавча підготовка у Харківському державному бібліотечному інституті (ХДБІ) була невід'ємною складовою бібліотечно-бібліографічної освіти. Студентам викладався курс «Книгознавство», а робота з книгою органічно входила до складу спеціальних

бібліотечних і бібліографічних дисциплін.

Оскільки потреба у фахівцях для книжкової справи була відчутною – було узаконено розподіл випускників бібліотечної спеціальності в книготорговельні установи. У 1954 р. на замовлення Головного управління книжкової торгівлі Міністерство культури УРСР було зроблено частковий розподіл випускників ХДБІ для зміцнення кадрів директорів, консультантів і завідуючих секціями обласних бібліотечних колекторів [8, с. 527]. Питання про необхідність підготовки фахівців для сфери книгорозповсюдження знову стає актуальною.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 6 квітня 1955 р. Про стан книжкової торгівлі в Українській РСР було запроваджено підготовку спеціалістів вищої кваліфікації для книжкової торгівлі [8, с. 527]. Згідно з постановою на базі бібліотечного факультету ХДБІ було відкрито спеціальне книгознавче відділення, на якому навчалося 120 студентів. Ця подія знайшла відбиття в постанові Ради Міністрів УРСР Про заходи по поліпшенню розповсюдження книг в Українській РСР від 13 жовтня 1959 р. [8, с. 159]. Підготовка спеціалістів здійснювалася у межах спеціальності Бібліотекознавство і бібліографія та була спрямована на їхню професійну діяльність у сфері книгорозповсюдження. Випускники відділення після його закінчення працювали у бібліотечних колекторах і книжкових магазинах, мали необхідні і достатні знання, уміння і навички у галузі книжкової торгівлі. Це забезпечувалось циклами фундаментальних і спеціальних дисциплін: Книгознавство та історія книги, Бібліографознавство, Організація та економіка книжкової торгівлі та низкою курсів за вибором книгознавчого спрямування. Однак згодом централізований вплив на зміст бібліотечної освіти посилюється і книгознавче відділення було закрито, оскільки типовим навчальним планом підготовка книгознавців не передбачалася.

Суттєво змінилися зміст і структура підготовки бібліотечно-бібліографічних кадрів після реформування бібліотечного інституту. В 1964 р. ХДБІ було перейменовано в Харківський державний інститут культури (ХДІК). Студенти бібліотечного факультету навчалися за спеціалізаціями: масових і наукових бібліотек, дитячих та юнацьких бібліотек, технічних бібліотек і книгознавства [4]. За клопотанням Держкомітету по пресі в 1965 р. у ХДІК було відкрито факультет книгознавства для підготовки спеціалістів книжкової торгівлі з очним і заочним відділеннями [8, с. 258]. В 1969 р. організовано кафедру книгознавства та книжкової торгівлі, яка проіснувала до 1979 р., а потім об'єдналась у кафедру загального бібліографознавства і книгознавства. Отже, ХДАК є фундатором не лише бібліотечної, а й книгознавчої освіти в Україні. До середини 60-х рр. ХДІК був єдиним в Україні вузом, який здійснював підготовку фахівців бібліотечно-бібліографічного профілю.

Ще у 1961 р. в Києві на базі навчально-консультаційного пункту було організовано Київський філіал ХДБІ [8, с. 171]. В 1968 р. постановою Ради Міністрів СРСР від 8 серпня відкрито Київський державний інститут культури (КДІК) (нині – Київський національний університет культури і мистецтв – КНУКіМ) [8, с. 529]. У КДІК книгознавча підготовка тривалий час існувала як складова бібліотечно-бібліографічної освіти. У 1977 р. тут створено кафедру загального бібліографознавства і книгознавства. В 1978 р. Рівненський факультет (філіал) КДІК став Рівненським державним інститутом культури (РДІК) [8, с. 397-398] (нині – Рівненський державний гуманітарний університет). У 1992 р. Миколаївський факультет набув статусу філіалу КДІК.

Протягом 80-х рр. діяли типові загальносоюзні навчальні плани, які не передбачали книгознавчих спеціалізацій. Студенти бібліотечно-бібліографічної спеціальності вивчали єдиний курс Книгознавство та історія книги. Лише наприкінці 80-х – початку 90-х рр. послаблюється централізований вплив на зміст освіти. Вищі навчальні заклади мали можливість самостійно визначати номенклатуру спеціалізацій.

Ученою радою ХДІК у грудні 1989 р. було затверджено окремий навчальний план зі спеціальності 05.2600 Бібліотекознавство і бібліографознавство з кваліфікацією бібліограф-книгознавець книготоргового підприємства, що дало змогу відновити книгознавчу освіту. За планом передбачалося 32 навчальні курси, половина з яких мали книгознавче спрямування. Серед них: Основи видавничої справи і поліграфії; Історія книжкової справи; Книгознавство (загальне, спеціальне і галузеве); Книготорговельна бібліографія; Організація та економіка книжкової торгівлі. Курси за вибором: Основи маркетингу; Правове регулювання діяльності підприємств галузі; Професійна етика і психологія працівника книжкової торгівлі. Було запропоновано спецкурси, що поглиблювали професійну книгознавчу підготовку. Вперше навчальним планом передбачалося для випускників написання та захист дипломних робіт замість державних іспитів. Виробнича практика студентів II-IV курсів сприяла закріпленню знань, умінь і навичок у галузі книготорговельного асортименту та книгознавчого аналізу видань (книжкові магазини); бібліографічній діяльності роздрібного книготорговельного підприємства (книготорговельне бібліографування та обслуговування); бібліографічна (товарознавча) робота в роздрібному книготорговельному підприємстві. Підготовка фахівців була спрямована на бібліографічну діяльність книготорговельних підприємств. Позитивним є те, що передбачалося вивчення комп'ютерів, управління та АСУ в книжковій торгівлі, інтенсивний курс вивчення іноземної мови. Однак зазначені дисципліни вивчалися лише як спецкурси. В 1994 р. у ХДІК було здійснено перший випуск бібліографів-книгознавців книготорговельного підприємства.

У червні 1991 р. у ХДК було затверджено новий навчальний план для даної кваліфікації. Навчальні предмети структуровані за такими комплексами: Культурологія; Документознавство; Бібліографознавство; Бібліополістика; Бібліотекознавство. Це забезпечило зв'язок змісту освіти загальної спеціальності Бібліотекознавство і бібліографія. Документознавчий цикл включав: Книгознавство (загальне, спеціальне, галузеве); Історію книжкової справи; Основи видавничої справи та поліграфії. Бібліографознавчий напрям складався з таких курсів: Бібліографознавство (загальний курс); Книготорговельна бібліографія; Книготорговельна іноземна бібліографія. До бібліополістики віднесено: Організацію та економіку книжкової торгівлі; Управління та АСУ в книжковій торгівлі. Бібліотекознавчий цикл включав такі дисципліни: Основи бібліотечної справи; Наукову обробку документів; Інформатика та програмування в галузі; Статистика друку та книжкової торгівлі; Бухгалтерський облік. Крім того, читали курси за вибором та спецкурси. Якщо попередній навчальний план, крім книгорозповсюдження, передбачав ознайомлення з основами книговидання, то у новому варіанті плану було уведено елементи книговикористання, переважно у бібліотечній сфері. За цим навчальним планом здійснено випуск 25 спеціалістів у 1995 р.

У 1995/96 навч. р. у ХДК зі спеціальності 7.020102 Бібліотекознавство і бібліографія впроваджено нові навчальні плани, спеціалізацію Бібліографічне забезпечення видавничої та книготорговельної діяльності. Курс Книгознавство та історія книги у скороченому варіанті увійшов до циклу фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін (108 год.). Серед спеціальних дисциплін: Галузеве книгознавство (174 год.); Основи видавничої справи і поліграфії (80 год.); Видавнича і книготорговельна бібліографія (262 год.); Історія книжкової торгівлі (36 год.); Видавничий і книготорговельний менеджмент та маркетинг (168 год.); Обліково-аудиторська діяльність і статистика (128 год.); Правознавство та економіка видавничої та книготорговельної діяльності (96 год.). Оскільки набір зменшувався з року в рік, від даної спеціалізації змушені були відмовитися. Останній випуск бібліографів-книгознавців було здійснено в ХДК у 1997 р.

У ХДК була впроваджена підготовка бібліографів-редакторів засобів масової інформації, а 1990 р. відкрито нову спеціалізацію – Книгознавство та бібліографія в книготорговельних установах [6, с. 40-42].

У 1994 р. було затверджено окремий навчальний план із зазначеної спеціальності. Номенклатура курсів враховувала як завдання спеціальності в цілому, так і спеціалізації зокрема. Спеціальні книгознавчі дисципліни склали 2492 годин (37,7 %). Серед них: Фондознавство (загальне та спеціальне) (264 год.); Книготорговельна бібліографія (162 год.); Книгознавство: історія та теорія (318 год.); Спеціальне книгознавство (249 год.); Основи видавничої

справи та поліграфічного виробництва (90 год.); Книготорговельний менеджмент (156 год.); Бухоблік (99 год.); Реклама книги (48 год.); Букіністична торгівля (48 год.). Третина годин відводилася на самостійну роботу студентів. Виробнича практика передбачена з аналітико-синтетичної обробки документів, книготорговельної бібліографії та спеціального фондознавства, книготорговельного менеджменту. Випускники складали держіспити зі світової літератури, бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. На відміну від навчального плану ХДПК, тут відсутні основи маркетингу, правове регулювання книготорговельної діяльності, управління та АСУ в книжковій торгівлі.

Нині в Україні підготовку бібліотечно-бібліографічних кадрів здійснюють три вищі навчальні заклади - Київський національний університет культури і мистецтв (з філіалом у Миколаєві), Харківська державна академія культури, Рівненський державний гуманітарний університет (з 1999 р. її розпочав Львівський державний університет). Підготовка бібліотечно-бібліографічних кадрів здійснюється у межах спеціальності 7.020102 Бібліотекознавство і бібліографія (напрямок 0201 Культура), передбачено як суто бібліотечно-бібліографічні, так і книгознавчі спеціалізації.

24 травня 1997 р. Кабінет Міністрів України за № 507 затвердив постанову Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, а також Порядок уведення її у дію з 1998/1999 навч. р. Згідно документам, за даною спеціальністю було впроваджено підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр – спеціаліст – магістр [11].

Згідно з Додатком № 4 до наказу Міністерства освіти України від 13 листопада 1997 р. № 405 Перелік спеціалізацій спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, рекомендовано у межах спеціальності Бібліотекознавство і бібліографія здійснювати підготовку спеціалістів за такою номенклатурою спеціалізацій: Бібліотечне обслуговування дітей та юнацтва (7.0200102.01); Публічні бібліотеки (7.020102.02); Наукові (спеціальні) бібліотеки (7.020102.03); Книгознавство та книговидавнича діяльність (7.020102.04); Бібліотечний менеджмент і маркетинг (7.020102.05); Автоматизовані бібліотечні технології та системи (7.020102.05); Консервація, збереження та реставрація документів (7.020102.06); Бібліографічні ресурси (7.020102.07) [10]. Отже, книгознавство та книговидавнича діяльність як спеціалізація у межах бібліотечної освіти була відроджена в Україні.

27 січня 1999 р. Міністерство культури і мистецтв України видало наказ № 37 «Про перелік спеціалізацій спеціальностей», за якими здійснюється

підготовка фахівців у вищих навчальних закладах культури і мистецтв, та перелік кваліфікацій молодших спеціалістів та спеціалістів, а також Додаток № 2 до нього. Згідно з документами до введення Державних стандартів вищої освіти затверджувався тимчасовий перелік спеціальностей спеціалізацій і кваліфікацій, що присвоюються випускникам вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації. Зі спеціальності 7.020102 Бібліотекознавство і бібліографія за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр і спеціаліст пропонувалося дві спеціалізації (кваліфікації): Бібліотекознавство і бібліографія (кваліфікація – бібліотекар-бібліограф); Бібліографія і книгознавство (кваліфікація – бібліограф-книгознавець, менеджер видавничої діяльності [12]. Таким чином, назва першої спеціалізації повністю збігалася з назвою спеціальності, а друга – тісно пов'язана з бібліографічною діяльністю у видавничій сфері.

31 січня 1999 р. Міністерство освіти України затвердило Тимчасовий перелік спеціалізацій спеціальностей освітньо-кваліфікаційних рівнів, в якому рекомендовано такі спеціалізації: Бібліотечне обслуговування дітей та юнацтва; Публічні бібліотеки, шкільні бібліотеки; Наукові бібліотеки (спеціальні); Бібліографія, книгознавство та книговидавнича діяльність; Бібліографія та інформаційна діяльність; Бібліотекознавство та інформаційна діяльність; Бібліографія, книгознавство та організація книготорговельної діяльності [15]. Зазначені Переліки носять тимчасовий і рекомендаційний характер, однак це дало змогу вузам культури України, виходячи з потреб ринку праці, розпочати у межах бібліотечно-бібліографічного фаху систематичну підготовку бакалаврів бібліографознавства та книгознавства, а також спеціалістів – бібліографів-книгознавців, менеджерів видавничої та книготорговельної діяльності.

Київський національний університет культури і мистецтв і Харківська державна академія культури розпочали у 1999/2000 навч. р. підготовку менеджерів видавничої діяльності, а з 2000/2001 навч. р. – менеджерів книготорговельної діяльності. Інтеграція бібліографознавчої і книгознавчої підготовки спеціалістів і магістрів знайшла своє логічне завершення у науковій спеціальності 07.00.08 – Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство, затвердженій ВАК України для підготовки наукових кадрів (у галузі історичних, філологічних і педагогічних наук) [13, с. 18].

При відсутності Державного освітнього стандарту України та типових навчальних планів кожний із освітніх закладів має можливість розробляти і впроваджувати в навчальний процес власні варіанти навчальних планів. Незважаючи на ізольованість розробки, навчальні плани КНУКіМ і ХДАК мають багато спільного у змісті, номенклатурі навчальних дисциплін як бібліотечно-бібліографічного, так і бібліографічно-книгознавчого напрямів, зокрема зі спеціалізації Бібліографія, книгознавство та книговидавнича діяльність. Проте існують розбіжності у профілізації підготовки бакалаврів і спеціалістів,

у послідовності читання та обсягах навчальних курсів.

Порівняння програм підготовки бакалаврів з бібліографії і книгознавства свідчить, що професійний блок дисциплін подібний і складається з курсів: Соціальні комунікації, Документознавство, Загальне та спеціальне книгознавство, Історія книги, Основи видавничої справи, Аналітико-синтетична обробка документів, Інформаційно-бібліографічні ресурси, Бібліографознавство, книговидавнича та книготорговельна бібліографія та ін. Серед номенклатури професійно-орієнтованих дисциплін спеціаліста (менеджера видавничої діяльності) спільними є такі навчальні курси: Менеджмент видавничої та книготорговельної справи, Економіка видавничої справи та книгорозповсюдження, Інформаційні системи у видавничій діяльності, Статистика друку, Книжковий маркетинг, Реклама книги та ін. Безумовно, номенклатура зазначених навчальних курсів складає фундаментальне підґрунтя книгознавчої підготовки бібліотечно-бібліографічних кадрів.

Таким чином, книгознавча підготовка є традиційно невід'ємною складовою бібліотечно-бібліографічної освіти. Вона здійснюється за двома напрямками: 1) через органічне включення в бібліотечно-бібліографічну освіту у цілому та в окремі дисципліни; 2) організаційно виділяючись у формі спеціалізацій у межах спеціальності Бібліотекознавство і бібліографія. Зазначені напрями і в перспективі розвиватимуться паралельно, доповнюючи один одного.

В умовах інформатизації суспільства роль книги і книжкової справи в Україні буде зростати, що зумовлює об'єктивну необхідність посилення та оновлення книгознавчої підготовки бібліотечних кадрів.

Бібліотека завжди асоціювалась і сприймається в контексті книги і навпаки. Книга посідає провідне місце в документному потоці, що надходить до бібліотек. Традиційній книзі надають перевагу більшість користувачів бібліотечних установ як джерелу інформації. Саме книга є найдешевшим і однозначно найпростішим засобом кумуляції і використання інформації, довідковим посібником і сховищем знань. Завдяки пріоритетним ознакам книги як засобу письмової комунікації – вона поза конкуренцією в системі документних комунікацій суспільства. Серед них: наявність семантичної інформації, ґрунтовність підготовки, завершеність повідомлення, можливість отримання інформації без використання спеціальних технічних засобів, багаторазове використання (перечитування), довгострокове збереження інформації завдяки матеріальному носієві, здатність доведення тиражованої інформації до багатьох читачів, переміщення у просторі й часі, можливість включення до певних документних потоків і масивів та ін.

Менталітет українського народу тісно пов'язаний з книжковою культурою, якій надають перевагу як найкращій формі існування і збереження куль-

турної спадщини. Вона є не лише джерелом інформації, але й засобом залучення населення до культурних цінностей та їх творення. Велика заслуга книги полягає й у виконанні протягом віків функції документальної пам'яті народу. Крім того, книга сама є пам'яткою культури, що заслуговує на збереження на віки, носієм традицій писемної, книжкової культури, сприяє відродженню духовності, формуванню національної самосвідомості, культурному розвитку особистості, залученню її до світових надбань, національної історії, культури, мистецтва, традицій, звичаїв, побуту та ін. Отже, традиційна книга як твір писемності і друку у вигляді кодексу за своїми ознаками ще не має серйозної альтернативи. Вона є головним об'єктом діяльності сучасних бібліотек. Тому проблеми її створення, розповсюдження і особливо використання повинні посідати чільне місце в системі професійної освіти сучасних бібліотекарів-бібліографів.

Не можна не зважати й на те, що вже сьогодні в світі до 60 % документів, котрі являють інтелектуальний інтерес, поширюються в електронній формі. Індустріально розвинуті країни швидко просуваються до безпаперової технології. Висловлювалася навіть думка, що до 2000 р. у розвинених країнах слід очікувати зникнення бібліотеки у традиційному вигляді. Людство стоїть, на думку Ф. Ланкастера, на порозі того часу, коли весь комунікативний цикл (від виникнення документа до його поширення і використання) буде безпаперовим, автоматизованим [3]. Вважаємо, що американський учений дещо поквапив події, оскільки традиційні й електронні книги, доповнюючи одна одну, ще й понині співіснують у сучасному суспільстві.

Світовий досвід свідчить, що розвиток електронних засобів комунікації суттєво не вплинув на сутнісні характеристики книги, не призвів до ліквідації книгодрукування. Навпаки, відбулося взаємопроникнення обох інформаційних напрямів, що сприяло, з одного боку, технічному прогресу у видавничо-поліграфічному комплексі, прискоренню і збільшенню обсягів видавничої продукції на основі широкого використання ЕОМ; з іншого – до появи нових змішаних засобів інформації, що поєднують у собі переваги книги і процесора – так звані електронні книги, бази і банки даних, компакт-диски, мультимедіа та ін. комбінації [2, с. 5].

Електронна книга має певні переваги щодо традиційної форми книги у вигляді паперового кодексу. Це – сукупність даних (текст, звук, статичне зображення та зображення, що рухається) у пам'яті комп'ютера, призначена для сприймання людиною за допомогою відповідних програмних та апаратних засобів. Завдяки цьому книга набуває нових якостей – динамічність та інформативність, що має неабияке значення для оперативного отримання інформації. Отже, змінюючи свою матеріальну форму, вдосконалюючись, книга була й залишиться одним із основних засобів соціальної комунікації.

Тому випускники закладів освіти повинні мати поглиблені знання щодо традиційної і електронної книги, знати систему створення, розповсюдження і використання документів книжкового типу.

Підготовка книгознавців у межах бібліотечної спеціальності є цілком виправданою. Проте виникає небезпека, що книгознавча підготовка залежить від споріднених наук, об'єднаних загальним предметом вивчення (книгою): бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство, інформатика. Відчутним гальмом для розвитку книгознавчої підготовки лишається занижена оцінка бібліотеки і бібліотечної освіти, на базі якої здійснюється навчання. Від усвідомлення державною владою вирішальної ролі бібліотечних, видавничих і книготорговельних установ в інформатизації суспільства залежить матеріальна і моральна підтримка даного професійного напрямку.

У межах України книгознавство як професійний компонент спеціальної вищої освіти розосереджений у декількох спеціальностях. Крім спеціальності Бібліотекознавство і бібліографія (напрямок культура), книгознавчий компонент присутній у таких спеціальностях, як Журналістика, Літературна робота (напрямок журналістика), Видавнича справа і редагування (напрямок філологія).

Тому існує об'єктивна потреба в об'єднанні цих напрямів. Українські вчені пропонують зробити це у комплексі Документознавство та інформаційна діяльність у межах передбаченої самостійної галузі знань документно-інформаційні науки, до складу якого включити: Автоматизовані архівно-бібліотечно-інформаційні технології та системи; Бібліографія; Бібліотекознавство; Зберігання і консервація документів; Книгознавство; Науково-інформаційна діяльність; Патентознавство; Реставрація документальних пам'яток; Управління документацією і справочинство.

Виокремлення таких спеціальностей у Переліку, на думку автора, буде одним з кроків на шляху до організації самостійного спеціального навчального закладу по підготовці кадрів для документно-інформаційних установ країни [9, с. 21].

Існують й інші підходи. Так, згідно з Державним освітнім стандартом вищої професійної освіти Російської Федерації усі книгознавчі спеціалізації об'єднані у єдиному напрямі 520700 – Книгознавство: 021500 – Видавнича справа та редагування, 281100 – Книгознавство та організація книжкової торгівлі, 021400 – Журналістика, 052600 – Бібліотекознавство і бібліографія [5, с. 2]. Другий варіант, на наш погляд, є досконалішим, оскільки об'єднує підготовку фахівців для роботи в усіх сферах книжкової справи: книгостворення (книговидання), книгорозповсюдження і книговикористання.

Книгознавча підготовка фахівців у системі вищої освіти країни історично розосереджена в центральному, західному і східному регіонах України і здійснюється на базі вищих навчальних закладів культури і технічних вузів. У

центральному регіоні України таку підготовку здійснюють Київський національний університет культури і мистецтв (КДУКіМ) і Національний технічний університет України Київський політехнічний інститут (НТУУ КПІ). На заході країни фахівців з вищою освітою для видавничої і книготорговельної сфери готує Українська академія друкарства (УАД). У східному регіоні її забезпечують Харківська державна академія культури (ХДАК) та Харківський технічний університет радіоелектроніки (ХТУРЕ). Важливо, щоб розробка концептуальних засад та програмно-методичної документації зазначених закладів освіти здійснювалась скоординовано, що забезпечить високу професійну мобільність і конкурентоспроможність нової генерації фахівців для книжкової сфери.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акилина М. Книга в системе библиотечных понятий // Библиотечноеведение. – 1999. – № 4-6. – С. 116-124.
2. Баренбаум И.Е. Книговедение и электронная книга // Книга: Исслед. и материалы. – 1999. – Сб. 76. – С. 5-15.
3. Будущее библиотек в информационном обществе // Информатика: Экспрессинформ. № 26. – М., 1990. – С. 6-15.
4. Вытяжков В.Т. Улучшение подготовки библиотечных кадров – актуальная задача наших дней // Респ. науч.-практ. конф. Совершенствование подготовки культурно-просветительных кадров в УССР: Сб. материалов / ХГИК. – Х., 1975. – С. 41-42.
5. Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования: Требование к обязательному минимуму содержания и уровню подготовки бакалавра по направлению 520700 – Книговедение (второй уровень высшего профессионального образования). – М., 1993. – 18 с.
6. Довгопола О.П. Вища бібліотечна освіта в Україні: сторінки історії та деякі перспективи розвитку // Збірник наук. праць. Ч. 2 / КДІК. – К., 1994. – С.36-46.
7. Книга и книжное дело в Украинской ССР: Сб. документов и материалов. 1917-1941. – К., 1985.
8. Книга и книжное дело в Украинской ССР: Сб. документов и материалов. 1941-1984. – К., 1986.
9. Матвях І., Калакура Я., Лозицький В., Селіверстова К. Концепція підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України (проект) // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1998. – Т. 3. – С. 17-24.
10. Перелік спеціалізацій спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Проект: Додаток 4 до наказу Міністерства освіти України від 13.10.97 р. № 405. – К., 1997. – 6 с.
11. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-квалі-

- фікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.97 р. № 507. – К., 1997. – 20 с.
12. Про перелік спеціалізацій спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах культури і мистецтва та перелік кваліфікацій молодших спеціалістів та спеціалістів: Наказ від 27.01.99 р. № 37. – К., 1999. – 5 с.
 13. Стан та проблеми атестації наукових та науково-педагогічних кадрів (вержовт. 1999 р.): Перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань. – К.: ЦІТО, 1999. – 34 с.
 14. Тимчасовий перелік спеціалізацій спеціальностей освітньо-кваліфікаційних рівнів. – К., 1999.
 15. Харьковский государственный институт культуры. 1929-1979 / Под ред. А.Л. Оприщенко. – Х., 1979.
 16. Центральний державний архів громадських організацій, політичних партій і рухів України (ЦДАГОР України), ф. 1, оп. 2, д. 38120, арк. 120.

Надійшла до редколегії 30.05.2000 р.

УДК 378.602(477.54)

А.А. СОЛЯНИК
І.М. ФОМЕНКО

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ БІБЛІОТЕКАРІВ-КОМПЛЕКТАТОРІВ

На досвіді підготовки в Харківській державній академії культури фахівців спеціалізації Формування бібліотечного фонду розглянуто можливості впровадження у навчальний процес автоматизованих технологій щодо процесів комплектування та організації бібліотечних фондів

Необхідність оперативного впровадження автоматизованих технологій у документно-комунікаційну сферу потребує суттєвого корегування сучасних концепцій підготовки бібліотечних фахівців, організаційних та змістовних змін у навчальному процесі. Ці інновації слід спрямувати на формування нової генерації бібліотекарів, які вміють використовувати можливості комп'ютерних і телекомунікаційних технологій для оптимізації своєї фахової діяльності, передусім - при формуванні фондів бібліотек. Тому бібліотечно-інформаційним факультетам вузів культури поряд із переоснащенням матері-